

Formy ochrony przyrody

2013-10-29

Charakterystyka form ochrony przyrody w Polsce

W obowiązującym w Polsce prawie ochrona przyrody regulowana jest przepisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. W jej rozumieniu ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody tj.:

- dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów;
- roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową;
- zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia;
- siedlisk przyrodniczych;
- siedlisk roślin, zwierząt i grzybów zagrożonych wyginieciem, rzadkich i chronionych;
- tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt;
- krajobrazu;
- zieleni w miastach i na wsiach;
- zadrzewień.

Ww. ustawa wprowadza następujące formy ochrony przyrody:

1. parki narodowe,
2. rezerваты przyrody,
3. parki krajobrazowe,
4. obszary chronionego krajobrazu,
5. obszary Natura 2000,
6. pomniki przyrody,
7. stanowiska dokumentacyjne,
8. użytki ekologiczne,
9. zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
10. ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Każda z form spełnia inną rolę w polskim systemie ochrony przyrody i służy innym celom, dlatego charakteryzuje się odmiennym reżimem ochronnym oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu. Formy ochrony przyrody tworzą duży i zróżnicowany zespół środków pozwalających realizować ochronę przyrody, powstały w efekcie rozwoju naukowych podstaw ochrony przyrody i jej wieloletniej praktyki.

● Parki narodowe

Obejmują obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1.000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe. Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej oraz walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody, a także odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów.

Na obszarze województwa świętokrzyskiego znajduje się jeden park narodowy – Świętokrzyski Park Narodowy.

[Szczegółowe informacje na temat Świętokrzyskiego Parku Narodowego](#)

[Park narodowy w województwie świętokrzyskim](#)

● Rezerваты przyrody

Obejmują obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Przedmiotem ochrony może być całość przyrody na terenie rezerwatu lub szczególne jej składniki - fauna, flora lub obiekty przyrody nieożywionej.

W województwie świętokrzyskim znajdują się 72 rezerваты przyrody.

[Rezerваты przyrody w województwie świętokrzyskim](#)

● Parki krajobrazowe

Obejmują obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

W województwie świętokrzyskim znajduje się 9 parków krajobrazowych.

Szczegółowe informacje na temat parków krajobrazowych dostępne są na stronach internetowych: [Świętokrzyskie i Nadnidziańskie Parki Krajobrazowe](#) oraz [Zespół Nadpiliczych Parków Krajobrazowych](#)

[Parki krajobrazowe w województwie świętokrzyskim](#)

● Obszary chronionego krajobrazu

Obejmują tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz, o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnią funkcję korytarzy ekologicznych.

W województwie świętokrzyskim wyznaczonych jest 21 obszarów chronionego krajobrazu.

[Obszary chronionego krajobrazu w województwie świętokrzyskim](#)

● Obszary Natura 2000

Sieć obszarów Natura 2000 obejmuje: obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO); specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO); obszary mające znaczenie dla Wspólnoty - utworzone w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty.

Każdy obszar Natura 2000 posiada dziewięciocyfrowy kod. Pierwsze dwa znaki określają przynależność krajową obszaru (w przypadku Polski PL). Następna litera oznacza rodzaj obszaru Natura 2000: B - obszar ptasi, H - obszar siedliskowy, C – całkowicie pokrywające się obszary ptasi i siedliskowy (w województwie świętokrzyskim nie występują). Kolejne dwie cyfry określają kod województwa. Pozostałe cztery cyfry stanowią unikalny kod obszaru.

Na terenie województwa świętokrzyskiego jest 40 obszarów Natura 2000, w tym: 2 obszary specjalnej ochrony ptaków, wyznaczone rozporządzeniem Ministra Środowiska (w 2004 r., a następnie 2011 r.)

38 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty - projektowane specjalne obszary ochrony siedlisk, ujęte w następujących po sobie decyzjach Wykonawczych Komisji Europejskiej:

- Decyzja Wykonawcza Komisji Europejskiej z dnia 13 listopada 2007 r. przyjmująca, na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG, **pierwszy** zaktualizowany wykaz terenów mających znaczenie dla Wspólnoty, składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz.U.U.E.L. 2008 Nr. 12 poz.383),
- Decyzja Wykonawcza Komisji Europejskiej z dnia 12 grudnia 2008 r. przyjmująca na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG **drugi** zaktualizowany wykaz terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz.U.U.E.L. 2009 Nr. 43 poz.63),
- Decyzja Wykonawcza Komisji Europejskiej z dnia 10 stycznia 2011 r. w sprawie przyjęcia na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG **czwartego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz.U.U.E.L. 2011 Nr. 33 poz.146),
- Decyzja Wykonawcza Komisji Europejskiej z dnia 18 listopada 2011 r. w sprawie przyjęcia na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG **piątego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz. U. UE.L. 2012 Nr. 11 poz.105),
- Decyzja Wykonawcza Komisji z dnia 16 listopada 2012 r. w sprawie przyjęcia **szóstego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz. U. UE L 2013 Nr 24 poz. 58),
- Decyzja Wykonawcza Komisji z dnia 7 listopada 2013 r. w sprawie przyjęcia **siódmego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz. U. UE L 2013 Nr 350 poz. 287),
- Decyzja Wykonawcza Komisji z dnia 3 grudnia 2014 r. w sprawie przyjęcia **ósmego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na

kontynentalny region biogeograficzny (Dz. U. UE L 2015 Nr 18 poz.1).

- Decyzja Wykonawcza Komisji z dnia 26 listopada 2015 r. w sprawie przyjęcia **dziewiątego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz. U. UE L 2015 Nr 338 poz. 34).
- Decyzja Wykonawcza Komisji z dnia 9 grudnia 2016 r. w sprawie przyjęcia **dziesiątego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz. U. UE L 2016 Nr 353 poz. 324).
- Decyzja Wykonawcza Komisji (UE) 2018/43 z dnia 12 grudnia 2017 r. w sprawie przyjęcia **jedenastego** zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (Dz.U. UE L 15 z 19.01.2018, s. 397).

Aktualne informacje na temat wszystkich obszarów Natura 2000 znajdują się na stronie internetowej [Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska](#) Granice obszarów Natura 2000 dostępne są na stronie internetowej: <http://geoserwis.gdos.gov.pl>

[Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 w województwie świętokrzyskim](#)

[Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk Natura 2000 w województwie świętokrzyskim](#)

Informacje o planach zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 w województwie świętokrzyskim znajdują się [tutaj](#)

● Pomniki przyrody

Są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie.

W województwie świętokrzyskim znajduje się 682 pomników przyrody (stan na 25.01.2018 r.).

[Pomniki przyrody w województwie świętokrzyskim](#)

● Stanowiska dokumentacyjne

Są to niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym, miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych. Stanowiskami dokumentacyjnymi mogą być także miejsca występowania kopalnych szczątków roślin lub zwierząt.

W województwie świętokrzyskim ustanowionych jest 15 stanowisk dokumentacyjnych (stan na 13.11.2017 r.).

[Stanowiska dokumentacyjne w województwie świętokrzyskim](#)

● Użytki ekologiczne

Są to zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

W województwie świętokrzyskim ustanowionych jest 102 użytków ekologicznych (stan na 14.04.2017r.).

[Użytki ekologiczne w województwie świętokrzyskim](#)

● Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

Są to fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne.

W województwie świętokrzyskim ustanowionych jest 13 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (stan na 13.11.2017 r.).

[Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe w województwie świętokrzyskim](#)

● Ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów

Ochrona gatunkowa ma na celu zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących na terenie kraju lub innych państw członkowskich Unii Europejskiej rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na podstawie przepisów umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej. W celu ochrony ostoi i stanowisk roślin lub grzybów objętych ochroną gatunkową lub ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być ustalane strefy ochrony. [Więcej o ochronie gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów](#)

W zakresie ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów obowiązują:

- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt,
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin,
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej grzybów.

Każda z form spełnia inną rolę w polskim systemie ochrony przyrody i służy innym celom, dlatego charakteryzuje się odmiennym reżimem ochronnym oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu. Podsumowując formy ochrony przyrody tworzą duży i zróżnicowany zespół środków pozwalających realizować ochronę przyrody, powstały w efekcie rozwoju naukowych podstaw ochrony przyrody i jej wieloletniej praktyki.

[Zestawienie form ochrony przyrody w Polsce](#)

Publikowana przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN) lista zagrożonych wyginięciem gatunków organizmów. Ukazała się po raz pierwszy w 1963 r. Ostatnia edycja Czerwonej Księgi (rok 2008) zawiera spis **44 838 gatunków** (ponad 32 tysiące gatunków zwierząt, ponad 12 tysięcy gatunków roślin oraz 3 gatunki grzybów), z których 16 928 jest zagrożonych wyginięciem. Większość z nich uzyskała status zagrożonych w wyniku działalności człowieka.

Informacje gromadzone w systemie IUCN są grupowane w kategoriach określających stopień zagrożenia wyginięciem danego gatunku.

Polska Czerwona Księga Zwierząt

To rejestr wybranych zagrożonych gatunków zwierząt na terenie Polski, stworzony na wzór międzynarodowej Czerwonej Księgi Gatunków Zagrożonych. Zawiera listę ginących gatunków zwierząt z dokładnym ich opisem i mapami rozmieszczenia. Określa także stopień zagrożenia poszczególnych gatunków, rzadkość ich występowania oraz stosowane i proponowane sposoby ochrony.

Dla Polski Czerwoną Księgą Zwierząt opracowuje Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, przy współpracy z kilkudziesięcioma naukowcami z całej Polski. Ostatnie wydanie Czerwonej Księgi Kręgowców jest z 2001 r., a Bezkręgowców z 2002 r.

Kategorie zagrożenia gatunków w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt:

1. **EX** - gatunki wymarłe (2 gatunki) tarpan, tur;
2. **EXP** - gatunki zanikłe lub prawdopodobnie zanikłe w Polsce (14 gatunków) m.in. drop, jaszczurka zielona, jesiotek zachodni, karliczka, norka europejska, pustulec, sęp płowy, strepet, suseł moregowaty;
3. **CR** - gatunki skrajnie zagrożone (22 gatunki) m.in. bekasik, dzierzba rudogłowa, gadożer, głuszek, kozica, kraska, kulon, łosoś, modraszek gniady, orlik grubodzioby, orzełek włochaty, rybitwa czubata, rybitwa popielata, sokół wędrowny, świstun, wąż Eskulapa, żółędnica;
4. **EN** - gatunki bardzo wysokiego ryzyka, silnie zagrożone (24 gatunki) m.in. batalion, cietrzew, koza złotawa, minóg morski, nocek łydkowski, orzeł przedni, podgorzałka, suseł perełkowany, świstak, troć jeziorowa, zając bielak, żółw błotny, żbik, żubr;
5. **VU** - gatunki wysokiego ryzyka, narażone na wyginięcie (15 gatunków) m.in. gniewosz plamisty, minóg rzeczny, piekielnica, sowa błotna, wodniczka;
6. **NT** - gatunki niższego ryzyka, ale bliskie zagrożenia (30 gatunków) m.in. piskorz, ryjówka średnia, ryś, wilk, niedźwiedź;
7. **LC** - gatunki na razie nie zagrożone wymarciem, z różnych powodów wpisane do Czerwonej Księgi (23 gatunki) m.in. mroczek posrebrzany, podkowiec duży, rzęsorek mniejszy, traszka karpacka.

Polska Czerwona Księga Roślin

Analogicznie do Czerwonej Księgi Zwierząt zawiera listę ginących gatunków roślin z opisem biologii, występowania, zagrożeń i sposobów ochrony. Zawarte w niej informacje ilustrują zarówno stopień zagrożenia flory jak i stan rozeznania tego zjawiska. Kategorie zagrożeń są następujące:

1. [EX \(extinct\)](#) - całkowicie wymarłe w Polsce lub EW (extinct in wild) - wymarłe w naturze (38 gatunków np. czosnek sztywny, goździk łysy)
2. [CR \(critical\)](#) - krytycznie zagrożone (74 gatunków, w tym aldrowana pęcherzykowata, babka pierzasta, jezyczka syberyjska, miłek szkarłatny, storczyk błotny)
3. [EN \(endangered\)](#) - zagrożone (59 gatunków m.in. bulawnik czerwony, elisma wodna, kruszczyk drobnolistny, tojad niski, turzyca skalna)
4. [VU \(vulnerable\)](#) - narażone (102 gatunki m.in. babka nadmorska, dziewięciśń popłocholistny, grzybieńczyk wodny, Inica wonna, wielosił błękitny)
5. [LR \(low risk\)](#) - gatunki niskiego ryzyka (21 gatunków m.in. bylica skalna, pszeniec biały, sasanka otwarta, turzyca bagienna)

Czerwona Księga Roślin została opracowana przez Instytut Botaniki im. prof. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Ostatnie wydanie jest z 2001 r.

Czerwone Listy Zwierząt, Roślin i Grzybów Polski

Czerwone Listy gatunków zagrożonych wyginięciem obejmują zarówno zwierzęta, rośliny jak i grzyby. Zawierają pełny rejestr gatunków zagrożonych wraz z ich klasyfikacją do odpowiedniej kategorii zagrożenia, jednak w odróżnieniu od Czerwonych Ksiąg nie opisują poszczególnych gatunków.

Ukazanie się w Polsce Czerwonych Ksiąg Roślin i Zwierząt poprzedzone było analizą zagrożenia poszczególnych grup systematycznych organizmów żywych, której wyniki były publikowane w formie czerwonych list.

Dotychczas ukazały się trzy wydania Czerwonych List Roślin Zagrożonych w Polsce, dwa wydania Polskiej Czerwonej Księgi Roślin i dwa wydania Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Została również opracowana pierwsza Polska Czerwona Księga Bezkręgowców, dostępna również na stronie internetowej.

Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody

Prowadzenie Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody wynika z art. 113 ust.1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, zgodnie z którym pozostaje on w kompetencjach Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Rejestr, stanowiący bazę form ochrony przyrody, w chwili obecnej jest w trakcie aktualizowania w oparciu o dane pochodzące z rejestrów prowadzonych przez regionalnych dyrektorów ochrony środowiska oraz inne organy odpowiedzialne za ochronę przyrody.

[Baza Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody](#)